

Capitolul II

PEDEPSELE

§1. Noțiunea, funcțiile și scopul pedepsei

1.1. Noțiune

Pedeapsa este o măsură de constrângere prevăzută de lege, aplicată de către judecător infractorului în scopul reeducării lui și al prevenirii săvârșirii de noi infracțiuni¹. Pedeapsa se deosebește nu numai de celelalte sancțiuni juridice, dar ea prezintă, așa cum am văzut deja, anumite particularități chiar și față de celelalte sancțiuni de drept penal (măsurile educative și măsurile de siguranță).

Pedeapsa **implică atât restrângere de drepturi, cât și aflicțiune (suferință de natură psihică)**. Pedepsele se pot aplica numai persoanelor (infractorilor) care au comis infracțiuni, constrângerea fiind o consecință inevitabilă a acestora.

Pedeapsa este o sancțiune specifică dreptului penal care poate fi aplicată exclusiv de către judecător, în condițiile stabilite de lege.

Pedeapsa este, totodată, și o instituție a dreptului penal, ce cuprinde totalitatea normelor penale care reglementează categoriile, gradele și limitele pedepselor, individualizarea pedepselor și pedepsele aplicabile persoanelor juridice.

Pedeapsa este un concept foarte important pentru dreptul penal, motiv pentru care atât legislațiile statelor, cât și doctrina îi acordă o atenție specială². La fel ca în dreptul românesc, în dreptul comparat există căutări continue pentru găsirea unor pedepse care să servească scopului dreptului penal – reeducarea persoanelor care săvârșesc infracțiuni și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni.

Alături de celelalte instituții de drept penal, pedeapsa joacă un rol esențial în opera de realizare a dreptului penal, chiar dacă, în ultima vreme, sunt autori care neglijează sau minimalizează funcțiile pedepselor în concertul mijloacelor de luptă împotriva criminalității.

Fără ideea de pedeapsă, ca mijloc principal de înfăptuire a justiției penale, dreptul penal ar rămâne lipsit de cel mai important instrument pe care gândirea umană l-a conceput până în acest moment al evoluției sociale împotriva criminalității. De altfel, denumirea de **drept penal**, acceptată de majoritatea autorilor, derivă din termenul *pedeapsă*.

¹ Termenul *pedeapsă* provine, probabil, din latinescul *poena*. Menționăm că etimologia termenului *pedeapsă* este obiect de controversă. Se pare că latinescul *poena* provine la rândul său din sanscrită, respectiv din cuvântul *koena*, cu rădăcina „ki”, care are accepțiunea de verificare sau numărare (ideea de retribuție), sau din cuvântul *punia*, cu rădăcina „pii”, având înțelesul de purificare (ideea de expiațiune). Sunt autori care apreciază că latinescul *poena* a fost preluat din limba greacă (*poiini*). Pentru mai multe date despre această controversă, a se vedea: Gh. Diaconu, *op. cit.*, pp. 9-10; I. Tanoviceanu, *Tratat de drept penal și procedură penală*, vol. III, București, 1924, p. 16; T. Pop, *Drept penal comparat. Penologie și știința penitenciară*, Institutul de arte grafice „Ardealul”, Cluj, 1924, p. 16.

² Pentru o abordare monografică a instituției pedepsei în dreptul penal, a se vedea Gh. Diaconu, *Pedeapsa în dreptul penal*, Ed. Lumina Lex, București, 2001.

Conceptul de pedeapsă poate fi analizat din mai multe perspective¹:

- din punctul de vedere al funcțiilor sale;
- din perspectiva scopului său;
- din prisma categoriilor și limitelor generale ale pedepselor.

1.2. Funcțiile pedepsei

▪ *Funcția de constrângere*

Funcția de constrângere se materializează prin aplicarea pedepselor. Pedeapsa reprezintă o reacție corespunzătoare efectelor produse de infracțiunea săvârșită de cel care a nesocotit norma de incriminare (*malum passionis propter malum actionis*)² și specifică personalității sau conduitei infractorului. Se poate spune că o sancțiune penală care nu presupune o anumită suferință nu poate fi considerată pedeapsă.

Coercițiunea pedepsei presupune limitarea sau pierderea de către cel condamnat a unor drepturi și libertăți. Astfel, condamnatul este obligat să plătească o sumă de bani, pierde o parte din atributele libertății, nu poate participa la relațiile familiale, profesionale, politice sau culturale etc. Dreptul penal român nu acceptă însă constrângerea prin producerea de suferințe fizice sau prin afectarea demnității infractorului. Potrivit art. 22 alin. (2) din Constituție: „*Nimeni nu poate fi supus torturii și nici unui fel de pedeapsă sau de tratament inuman ori degradant*”.

Pe de altă parte, ideea de constrângere nu numai că nu exclude, dar chiar presupune **restricții forțate de drepturi sau libertăți**, ceea ce determină anumite suferințe de ordin moral. Intensitatea suferințelor pricinuite de executarea pedepselor este diferită, în funcție de specificul pedepsei ce se execută. Cea mai severă aflicțiune este produsă de pedeapsa detențiunii pe viață și de celelalte pedepse privative de libertate. Deși, în cazul pedepselor neprivative de libertate, suferința produsă persoanei condamnatului nu are același grad de intensitate ca în cazul celor privative de libertate, o anumită suferință morală totuși există și în ceea ce privește aceste sancțiuni.

Magistratul, când aplică pedeapsa, nu poate face abstracție de împrejurarea că aceasta nu este și **nu poate constitui un scop în sine**, ci ea trebuie să fie numai **un mijloc de realizare a scopului dreptului penal**.

Ceea ce este foarte important în activitatea de individualizare a pedepsei este cerința de a fi luate în considerare toate datele cauzei – de natură personală sau reală – fără însă a ignora două elemente: faptul că o infracțiune gravă nu este întotdeauna comisă de un infractor periculos și că nu în toate cazurile un infractor periculos săvârșește infracțiuni grave. Însă, cu prilejul aplicării pedepsei, organul judiciar trebuie să acorde o mare atenție trăsăturilor celui care a săvârșit infracțiunea, deoarece el este cel care trebuie să-și schimbe atitudinea față de valorile sociale.

Funcția de constrângere a pedepsei impune infractorului o reflecție referitoare la schimbarea conduitei sale, astfel încât acesta este determinat, în multe cazuri, să-și reconsidere poziția față de drepturile persoanelor lezate prin săvârșirea infracțiunii. Îngrădirile

¹ Pentru o monografie destinată instituției pedepsei, a se vedea C. Rotaru, *Fundamentul pedepsei. Teorii moderne*, Ed. C.H. Beck, București, 2006.

² Hugo Grotius definea pedeapsa ca fiind „o suferință rea provocată pentru o acțiune rea” (*poena est malum passionis quod infligitur propter malum actionis*).

sau restrângerile de drepturi și libertăți pe care le suferă cel care a comis infracțiunea îl împiedică, totodată, să reia activitatea infracțională.

Constrângerea specifică pedepselor relevă intervenția forțată a statului contra persoanelor care săvârșesc infracțiuni. În doctrină a fost exprimată opinia potrivit căreia constrângerea nu este una dintre funcțiile pedepsei. În susținerea acestui punct de vedere s-a arătat că aceasta (constrângerea) „*este însăși pedeapsa*”¹.

Funcțiile pedepsei constau în rolul sau sarcinile pe care aceasta trebuie să le îndeplinească pe planul reacției contra fenomenului infracțional. Chiar dacă pedeapsa, într-o anumită accepțiune (în sens figurat), poate fi identificată cu noțiunea de constrângere, separat de acest sens, constrângerea are și înțelesul de funcție a pedepsei. Plastic, s-ar putea spune că **pedeapsa este constrângere, dar nu numai**. Ea este mai mult decât atât, respectiv reeducare, exemplaritate și eliminare.

Represiunea promptă și moderată are un rol foarte important în prevențiune, de aceea pedepsele trebuie să nu se concretizeze în retribuții pure ale faptelor neconvenabile socialmente, ci este necesar a fi avut în vedere și scopul preventiv al pedepselor. În toate cazurile, **rolul pedepsei trebuie să fie subsumat scopului dreptului penal**, și anume prevenirea săvârșirii de infracțiuni.

Prevenția și represiunea sunt două realități cărora legiuitorul penal trebuie să le acorde aceeași importanță, deoarece orice ierarhie între ele conduce la eșec sigur în lupta contra infracționalității. Cât timp se comit infracțiuni, pedepsele sunt indispensabile, dar aplicarea lor este necesar să realizeze și prevenirea infracțiunilor.

▪ **Funcția de reeducare**

Funcția de reeducare constă în determinarea formării în persoana infractorului a unor **deprinderi comportamentale concordante cu cerințele relațiilor sociale normale**. Prin executarea pedepsei trebuie să se realizeze convingerea infractorului să-și schimbe atitudinea față de muncă, față de ordinea juridică și față de regulile de conviețuire socială. Prin suportarea privațiunilor de drepturi, specifice pedepselor, persoana condamnatului se va convinge de utilitatea și necesitatea respectării normelor de drept penal. Resocializarea condamnaților are loc fie prin reconsiderarea de către aceștia a valorilor sociale, fie ca urmare a efectului intimidant sau disuasiv pe care îl au pedepsele.

Reeducarea condamnaților este o funcție complexă pe care pedeapsa o imprimă infractorilor, care demarează concomitent cu aplicarea pedepsei de către judecător, sub rezerva că aceasta a fost adaptată corect. Reeducarea are loc însă, preponderent, în timpul executării pedepsei.

Realizarea funcției de resocializare presupune obligația condamnaților de a presta o muncă utilă, dacă sunt apti pentru aceasta, respectarea de către aceștia a disciplinei muncii și a ordinii interioare a locurilor de deținere, precum și stimularea și recompensarea celor stăruitori în muncă, disciplinați și care dau dovezi temeinice de îndreptare. Aceste mijloace trebuie folosite în așa fel încât să conducă la reeducarea celor condamnați, într-o manieră în care aceștia să fie ușor reintroduși și acceptați în societate. Orice greșală cu privire la individualizarea judiciară sau administrativă a executării pedepsei va constitui un eșec pe planul scopului pedepsei și al dreptului penal.

¹ G. Antoniu, *Sancțiunea penală – concept și orientări*, în RRD nr. 10/1981; G. Diaconu, *op. cit.*, p. 104. Autorul include printre funcțiile pedepsei și funcția de intimidare. Apreciem că intimidarea (discutabilă ca rol al pedepsei) este subsumată funcției de reeducare sau celei de exemplaritate.